

UDC 327(477+510)

THE CHINESE VECTOR OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF FOREIGN POLICY DIVERSIFICATION: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

O. Kondratenko

Dr. Habil. in Political Sciences, Associate Professor,
Leading Research
Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy
of Sciences of Ukraine
8, General Almazov str., Kyiv, 01011, Ukraine
olegva@ukr.net

Today, China is the world's second largest economy and has extremely strong regional and global influence. Therefore, the development of relations with this state is important for any country in the world. For Ukraine, which has chosen the Euro-Atlantic vector as a priority, the Chinese direction as a trade and economic alternative and export base remains quite important. After all, China is now one of the leading importers of Ukrainian raw materials and agricultural products. During the period of Ukraine's independence, a significant legal framework was accumulated, which became a prerequisite for the formation and consolidation of a strategic partnership between Kyiv and Beijing.

Starting in 2019, China has become a leading country for Ukraine in terms of trade. However, the problem of low dynamics of Chinese investments in the Ukrainian economy remains, which is a negative factor in deepening the Ukrainian-Chinese strategic partnership. The dispute over the privatization of the Ukrainian aviation company "Motor Sich" remains a significant obstacle in Ukrainian-Chinese relations. In fact, the conflict around this plant is a discourse of the United States and China, not a conflict between Ukraine and one of the two countries. Therefore, solving this problem will ensure further deepening and stabilization of relations between Ukraine and China. Ukrainian diplomacy should be more active in involving China in resolving the Ukrainian-Russian conflict, as China still maintains neutrality on the situation with the annexation of Crimea and on the conflict in Donbas. Cooperation with China in the framework of the "One Belt, One Road" infrastructure project is crucial for Ukraine. The implementation of this Chinese megaproject will contribute to the development and modernization of Ukrainian infrastructure – roads, railways and seaports. Ukrainian-Chinese cooperation in the humanitarian and cultural spheres also seems promising. Such cooperation opens up opportunities for cooperation in tourism, science and education.

Key words: Ukraine, China, Ukrainian-Chinese relations, political relations, trade and economic relations, investments.

КИТАЙСЬКИЙ ВЕКТОР УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

О. Ю. Кондратенко

Натепер Китай є другою за розміром економікою світу та забезпечує надзвичайно потужний регіональний та глобальний вплив. Тому розвиток відносин з цією державою має велике значення для будь-якої країни світу. Для України, яка вибрала євроатлантичний вектор пріоритетним, досить вагомим залишається й китайський напрям як торговельно-економічна альтернатива та експортна база. Адже Китай нині є одним з провідних імпортерів української сировинної та аграрної продукції. За період незалежності України було накопичено значну договірно-правову базу, що стала передумовою для формування й закріплення стратегічного партнерства між Києвом та Пекіном.

Починаючи з 2019 р. Китай став для України провідною державою за обсягом торгівлі. Проте залишається проблема низької динаміки китайських інвестицій в українську економіку, що є негативним фактором у поглибленні українсько-китайського стратегічного партнерства. Значною перешкодою в українсько-китайських відносинах залишається суперечка довкола приватизації українського авіаційного підприємства «Мотор Січ». Насправді конфлікт довкола цього заводу є дискурсом США та Китаю, а не конфліктом України з однією з цих двох держав. Тому вирішення цієї проблеми забезпечить подальше поглиблення і стабілізацію відносин між Україною та КНР. Українській дипломатії слід активніше домагатися залучення Китаю до розв'язання українсько-російського конфлікту, адже КНР поки підтримує нейтральність у питанні ситуації з анексією Криму та щодо конфлікту на Донбасі. Надважливою для України є співпраця з Китаєм у рамках інфраструктурного проєкту «Один пояс, один шлях». Реалізація цього китайського мегапроєкту сприятиме розвитку і модернізації української інфраструктури – автодоріг, залізниць та морських портів. Перспективною видається також українсько-китайська співпраця у гуманітарній та культурній сфері. Таке співробітництво розкриває можливість для кооперації зусиль у галузі туризму, науки та освіти.

Ключові слова: Україна, Китай, українсько-китайські відносини, політичні відносини, торговельно-економічні відносини, інвестиції.

Україна взяла курс на інтеграцію до європейських та євроатлантичних спільнот. Українська держава значною мірою скоротила обсяги торгівлі з Росією та країнами пострадянського простору за рахунок розширення торговельних взаємин з Європейським Союзом після підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. Однак у експорті товарів України до ЄС превалює агропромислова продукція та чорна металургія. До того ж обсяги встановлених квот з боку ЄС на сировину та агропродукцію не задовольняють українського експорту. Саме тому зберігається необхідність розвивати альтернативні вектори зовнішньої політики, оскільки Україна поки зовсім не витримує політико-економічної конкуренції з об'єднаною Європою. Тож на період транзиту української економіки до рівня високотехнологічного укладу надважливим завданням для України є розширення палітри взаємозв'язків і торговельно-економічних відносин з метою їх диверсифікації з іншими центрами регіонального та глобального гео економічного впливу. Зважаючи на такий стан речей Україні слід розмежовувати географію зовнішньоекономічної діяльності за рахунок таких азійських промислових гігантів, як Китай, що відзначається своєю активною динамікою економічного розвитку й зростання.

Слід відзначити, що Китай визнав Україну як незалежну державу 27 грудня 1991 р., тобто став однією з тих перших держав, котрі визначили Українську державу новим суб'єктом міжнародного права. Офіційно українсько-китайські дипломатичні відносини були встановлені 4 січня 1992 р. та зафіксовані у спеціальному комюніке [Кошовий 2017, 22]. Цього ж року було відкрито китайське посольство в Києві, а Україна відкрила своє посольство в Пекіні вже у березні 1993 р. На початку 2000-х були відкриті генеральні консульства Китаю в Україні та України в Китаї. У жовтні 1992 р. здійснено перший офіційний візит першого Президента України Л. Кравчука до Китаю, який ознаменувався підписанням Спільного українсько-китайського комюніке. У документі було висловлено згоду на взаємовигідне співробітництво; розбудову відносин на основі взаємовигідного співробітництва; взаємну повагу суверенітету й територіальної цілісності, невтручання у справи одне одного тощо. Також цим документом декларувалося взаємне надання сприяння у сфері торговельно-економічного співробітництва. Не менш важливим було положення про інвестиційне двостороннє співробітництво та встановлення прямих контактів між регіонами та підприємствами обох держав. Київ, зі свого боку, визнав Уряд Китаю єдиним і законним урядом, підтвердивши, що Україна не буде встановлювати з Тайванем офіційних відносин, адже визнає його лише як невід'ємну частину Китаю (однією з його провінцій) [Спільне українсько-китайське комюніке 1992].

Зрозуміло, що вказаний документ мало чим відрізнявся від безлічі подібних декларацій двостороннього характеру та за своєю ідеалістичною сутністю базувався на ключових принципах Статуту ООН. Однак, будучи прикладом класики міжнародної дипломатії, він водночас відкривав шлях до накреслення свого роду дорожньої карти більш тісних взаємин Києва та Пекіна, а також закладення підвалин потужної двосторонньої договірно-правової бази. Загалом підписання перших документів про двостороннє співробітництво було також підґрунтям для регуляції українсько-китайських відносин на всі подальші роки.

Офіційний візит до України китайського лідера Цзян Цземіня у вересні 1994 р. остаточно закріпив високий рівень довіри та двосторонніх взаємин. Візит відзначився прийняттям спільної декларації України та Китайської республіки, найважливішими пунктами якої стало декларування всеохоплюючої заборони й ліквідацію використання зброї масового знищення. Тут ішлося також про заборону ядерних випробувань, задля чого сторони пропонували укласти багатосторонній договір. Країни також висловили думку про необхідність взаємоузгодженого сприяння щодо пошуку нових шляхів інтенсивного торговельно-економічного, науково-технічного та культурного обміну між Європою та Азією [Спільна декларація України і Китайської Народної Республіки 1994]. Отже, вже у першій половині 1990-х Україна бачилася Китаєм як транзитний мост між двома мегарегіонами. Власне, Україні й надалі необхідно заручатися підтримкою у просуванні своїх інтересів у контексті глобального торговельно-економічного співробітництва.

Отже, за президенства Л. Кравчука відбулося не лише встановлення дипломатичних і торговельно-економічних відносин між Китаєм та Пекіном, але й накреслення своєрідної дипломатичної карти задля подальшого розвитку взаємовигідного співробітництва обох держав у різних сферах.

У 1994 р. з підписанням Будапештського меморандуму Китай активно долучився до надання гарантій ядерної безпеки Україні відповідною спеціальною заявою. Пекін неодноразово надавав гуманітарну допомогу жертвам Чорнобильської катастрофи та повеней у Закарпатті [Лещенко 2001, 151]. Вагомою подією стало завершення розробки у 1995 р. «Державної програми розвитку відносин України з КНР», де визначено засади й пріоритети України на китайському напрямі. Важливим був офіційний візит до Китаю у грудні 1995 р. другого Президента України Л. Кучми. У ході його перебування було підписано черговий документ «Декларація про розвиток і поглиблення відносин дружби і співробітництва між Україною і КНР». У документі, окрім намірів розширення та поглиблення співробітництва в економічній та гуманітарній сферах, підтверджувалися й наміри сторін підтримувати необхідність встановлення нового справедливого і раціонального міжнародного політичного та економічного порядку на основі взаємної поваги до суверенітету й територіальної цілісності. Тут наголошувалося також на необхідності виступу проти проявів сепаратизму у будь-яких його проявах і формах. На цій основі Китай вкотре задекларував визнання й повагу українського суверенітету й територіальної цілісності [Декларація про розвиток та поглиблення відносин дружби і співробітництва 1995].

Тому Україні у контексті двосторонніх відносин з КНР надалі слід апелювати до низки вищезазначених документів з метою вироблення міжнародних механізмів та коаліцій зі сприяння відновлення територіальної цілісності України через повернення суверенітету над окупованими Росією Кримом та частиною Донбасу.

Ще одним важливим кроком у напрямі зміцнення українсько-китайського стратегічного партнерства стало також ухвалення частиною Міжурядової українсько-китайської комісії з питань торгово-економічного співробітництва «Концепції розвитку економічних відносин України з КНР» [Седнев 2002]. На фоні візитів перших осіб відбувалися регулярні двосторонні відвідини на рівні міністрів закордонних справ, прем'єр-міністрів тощо. Так, у квітні 1993 р. відбувся візит до Китаю Голови Верховної Ради України І. Плюща, а у квітні 1994 р. віцепрем'єр-міністра В. Шмарова. У червні 1995 р. Україну відвідав прем'єр Держради КНР Лі Пен, у березні 1996 р. – голова Постійного комітету Всекитайських зборів Народних Представників Цяо Ши. У липні 1999 р. відбувся візит заступника Прем'єра Держради КНР У Ї, а в березні цього року заступника Голови Народної політичної консультативної ради Китаю Чень Цзюньшена. У квітні 2000 р. Китай відвідав заступник Голови Верховної Ради України С. Гавриш [Троян 2018, 85].

Тобто в період 1990-х рр. відносини України з Китаєм відзначалися поглибленням економічної співпраці, укладенням нових угод з китайською стороною, що свідчило про позитивну динаміку двосторонніх взаємин, яку не вдалося втримати у 2000-х, передусім з вини української сторони на тлі активізації багатовекторної перманентної зовнішньої політики офіційного Києва.

Перша половина 2000-х відзначилася паузою для українсько-китайської дипломатії. У 2005 р. після Помаранчевої революції новообраний Президент України В. Ющенко оголосив євроатлантичний курс як пріоритетний, тому китайський вектор не був серед домінантів зовнішньої політики України.

Більше того, в Китаї ще з часів Ден Сяопіна існує несприйняття революційних перетворень, яке асоціюється з політичною та економічною нестабільністю. Тому революція, на думку китайського керівництва, унеможливило будь-яку послідовність, руйнує планомірний шлях до мети, повертає процес до нульової точки [Зіневич 2020, 36].

Досить грубою помилкою України у двосторонніх відносинах з КНР став дозвіл на відвідини Києва у 2005 р. офіційній особі Тайваню, що суперечило Спільному українсько-китайському комюніке, підписаному 31 жовтня 1992 р. У знак відповіді Китай скасував заплановане засідання комісії з торгово-економічного співробітництва з Україною. Попри це та євроатлантичний вибір України, Пекін у 2005 р. підтримав Київ на шляху до ринкових перетворень, а Україна у відповідь на це визнала китайську економіку ринковою, що було визначено у підписанні від 16 грудня 2005 р. протоколу в Гонконзі між Україною та КНР про доступ товарів і послуг у межах майбутнього вступу України до СОТ. Однак за всі п'ять років президентської каденції Президент В. Ющенко так і не відвідав Китай. Саме тому в українсько-китайських відносинах намітилася нова стагнація за відсутності діалогу між очільниками держав. Певним винятком у цій ситуації став лиш візит до КНР тодішнього голови Верховної Ради України О. Мороза у березні 2007 р. Розпуск Верховної Ради України у 2007 р., поглиблення політичної кризи в державі вкотре підтвердило побоювання Китаю стосовно постреволюційної турбулентності України, що стало перепоною у динамізмі двосторонніх відносин між Києвом та Пекіном. Проте Китай і надалі намагався зберегти прагматизм у двосторонніх взаєминах на рівні парламентів і консультативних органів [Аудит зовнішньої політики 2016]. Отже, саме відхід України від багатовекторної політики за часів Президента В. Ющенка та його переорієнтація у бік європейських та євроатлантичних структур значною мірою ускладнили відносини з Китаєм.

Відновлення динамізму у відносинах між Україною та КНР спостерігається вже починаючи з 2010 р., адже саме з обранням нового Президента України відбулася їх подальша активізація. Адміністрація В. Януковича відмовилася від посиленого євроатлантичного курсу та розвернула зовнішньополітичний вектор України у бік Сходу. Стартом нового політичного діалогу між Україною та КНР можна назвати зустріч лідерів держав у квітні 2010 р. у рамках Вашингтонського саміту щодо питань ядерної безпеки. Значні надії поклалися на офіційний візит тодішнього Президента України В. Януковича, що відбувся 2–5 вересня 2010 р. Власне, під час цього візиту було відновлено діалог щодо поглиблення українсько-китайського співробітництва у торговельно-економічній, науково-технічній та гуманітарній сферах.

При цьому лідери країн виголосили заяву про наповнення двосторонніх відносин стратегічним змістом, а також щодо розвитку відносин стратегічного партнерства [Спільна заява України та КНР 2010]. Китай до всього висловив готовність щодо подальших гарантій Україні ядерної безпеки. Так, у грудні 2013 р. КНР підтвердила гарантії безпеки Україні відповідно до положень Будапештського меморандуму 1994 р. Україна зі свого боку підтримала ініціативу Китаю щодо реформування ООН, міжнародних фінансових інституцій, побудови багатопольярного світу та демократизації міжнародних відносин [Аудит зовнішньої політики, 2016]. У ході перемовин було узгоджено питання

щодо залучення бізнесових кіл до двостороннього торговельно-економічного співробітництва між державами. Під час візиту було також підписано 13 двосторонніх документів, зокрема й щодо залучення в українську економіку інвестицій на суму 4 млрд дол. [Троян 2018, 85–86].

Офіційний візит лідера КНР Ху Цзіньтао до України у червні 2011 р. ознаменував черговий крок розвитку стратегічних відносин між двома державами. Під час візиту було обговорено перспективу співробітництва у різних сферах, взаємного сприяння на міжнародній арені та підписано низку документів [Дьомін 2018, 348]. Було також підписано Спільну декларацію про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства, а також низку угод на суму 3,5 млрд дол. та надана допомога у розмірі 12,3 млн дол. Однак інвестиційні угоди у своїй більшості не були реалізовані й переважно залишалися деклараціями на папері, а донорські кошти, розчинившись в українському бюджеті, не принесли державі відчутних наслідків [Гальперіна 2016].

Загалом у 2010–2011 рр. через активізацію політичних контактів відбулося оформлення стратегічного партнерства між Україною й КНР. Підтвердженням тому стала серія офіційних візитів перших осіб двох держав упродовж 2010–2013 рр., під час яких сторони підписали низку важливих документів про поглиблення співпраці Києва та Пекіна. Серед них – Основні напрями українсько-китайських відносин (Дорожня карта) на 2010–2012 роки; Спільна декларація про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР; Договір про дружбу і співробітництво між Україною й КНР; Спільна декларація України і КНР про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства; Програма розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014–2018 рр. У зазначених документах демонструвалася готовність сторін наповнити відносини між Україною й Китаєм стратегічним змістом та активізувати використання наявного потенціалу з метою подальшої активізації українсько-китайського співробітництва [Гончарук 2015, 45]. Зокрема, у Спільній декларації України і КНР про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства йшлося про закріплення стратегічного партнерства між двома державами, взаємну підтримку державного суверенітету та територіальної цілісності, взаємне незастосування сили чи погрози силою, а також утримання від використання економічного та іншого тиску [Троян 2018, 86]. Власне, це був ще один документ, до якого слід апелювати Україні задля залучення Китаю як великої держави у процес відновлення територіальної цілісності.

Під час чергового й останнього візиту тодішнього Президента України у грудні 2013 р. було укладено та підписано важливі двосторонні документи – Договір про дружбу та співробітництво між Україною та КНР, Спільну декларацію України та КНР про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства, а також затверджено Програму розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014–2018 рр. [Договірно-правова база між Україною та Китаєм 2021]. Власне, Договір про дружбу і співробітництво юридично закріплював подальше поглиблення українсько-китайських відносин.

Отже, активізація українсько-китайських відносин була свідченням політики адміністрації В. Януковича, яка мінімізувала активність західного вектора української зовнішньої політики за рахунок надання пріоритету співпраці

з Росією та країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону. Укладення зазначених документів свідчило про наміри сторін щодо подальшого розвитку двосторонніх відносин на прагматичній основі. Однак події в Україні кінця 2013 р. та початку 2014 р., пов'язані з Революцією Гідності та російською агресією, вкотре поставили українсько-китайські відносини на паузу. Прихід до влади в Україні прозахідного керівництва на чолі з новим Президентом П. Порошенком визначив перед Україною завдання щодо утримання розумного балансу у стосунках із колективним Заходом та Китаєм, який, своєю чергою, має тісні відносини з Росією як агресором проти України.

У 2015 р., після річної перерви, відбулася/відновилися серія візитів на рівні міністрів закордонних справ, парламентів, громадських організацій тощо. Центральними темами для діалогу українсько-китайських відносин на 2016–2019 рр. було обговорення співпраці країн у міжнародних організаціях, співробітництва щодо формату ініціативи «Один пояс, один шлях» (Belt and Road Initiative (BRI)) та ін. [Політичні відносини між Україною та Китаєм, 2020]. Адже Україна долучилася до цього проєкту у 2015 році, підписавши протокол між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Міністерством комерції КНР про зміцнення співпраці зі спільної реалізації ідеї побудови економічного поясу Великого шовкового шляху [Поліщук 2020].

У 2017 р. було підписано План дій Україна–КНР (Дорожню карту) з реалізації ініціативи спільної побудови Економічного поясу Великого шовкового шляху та Морського шовкового шляху XXI ст. Також відбулося третє засідання Комісії зі співробітництва між урядами України та Китаю, у ході якого було узгоджено інвестування Пекіном в українську економіку у розмірі 7 млрд дол. Більше того, відбувалася серія перемовин на рівні бізнесових структур про розширення співробітництва та залучення інвестицій, передусім для розвитку високотехнологічного сектору української економіки – космічної галузі, інфраструктури, енергозбереження та ІТ-сектору. Проте за президенства П. Порошенка так і не відбулося державних офіційних візитів лідерів двох держав за винятком зустрічі на Вашингтонському саміті у квітні 2016 р. та у січні 2017 р. у м. Давосі під час Всесвітнього економічного форуму, однак такі контакти мали лише протокольний характер [Зіневич 2020, 37]. Тим не менш, у 2016 р. у портово-логістичній сфері китайська корпорація COFCO Agri запустила в Миколаївському морському торговому порту перевантажувальний комплекс зернових і олійних культур річною потужністю 2,5 млн т. Цей інвестиційний проєкт обійшовся в \$75 млн [Поліщук 2020].

Новий Президент України В. Зеленський провів у травні 2019 р. зустріч з послом Китаю в Україні Ду Веєм, під час якої були накреслені пріоритети подальшого двостороннього співробітництва. Україна може претендувати на те, щоби стати майданчиком та сполучною ланкою для просування китайських товарів до Європи в рамках інфраструктурного проєкту «Один пояс, один шлях», що сприятиме розвитку взаємовигідних стосунків між Києвом та Пекіном. У грудні 2020 р. відбулося четверте засідання постійно діючої Комісії зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР. Комісія окреслила нові амбітні можливості для поглиблення співпраці та перезавантаження реалізації спільних проєктів та ініціатив, зокрема, у рамках спільного будівництва економічного поясу Шовкового шляху і морського Шовкового шляху

XXI ст. Усе це відкриває нові горизонти для поглибленої кооперації між українськими та китайськими компаніями. За результатами засідання комісії на рівні віцепрем'єрів було підписано План дій щодо співпраці та пришвидшення реалізації спільних намірів у торговельно-економічній, інвестиційній сферах, секторах інфраструктури та енергетики, аграрній, промисловій та гуманітарній сферах [Поліщук 2020].

Позитивним моментом було введення Україною тимчасового безвізу для туристів Китаю на 2021 р., що сприятиме більшій відкритості України для Піднебесної [Голубов 2021]. У ході боротьби з пандемією COVID-19 наприкінці березня 2021 р. Україна отримала першу партію китайської вакцини CoronaVac виробництва китайської компанії. Все ж Україні досить важко поглиблювати відносини з КНР за умов превалювання євроатлантичного зовнішньополітичного вектора. Тим часом між двома державами виникають перманентні економічні суперечки на кшталт відвідин окупованого Криму китайськими бізнес-групами.

Тож за Президента П. Порошенка, а надалі й В. Зеленського, попри домінування євроатлантичного курсу України, відновлення повноцінних дипломатичних та торговельно-економічних відносин з КНР пояснюється пошуком нових ринків збуту для українського експорту, кредитивних ресурсів та інвестицій на тлі зниження активності українсько-російських торговельно-економічних відносин, а також через досить вузьку структуру українського експорту на європейський ринок.

Тому слід більш детально зупинитися на торговельно-економічних відносинах України з КНР. Торговельно-економічна співпраця між Україною і КНР регулюється Угодою між Україною й КНР про торговельно-економічне співробітництво від 1992 р., згідно з якою встановлено режим найбільшого сприяння щодо стягнення мита на експортні та імпорتنі товари. Відзначимо, що вже на 2012 р. Китай посів перше місце серед торгових партнерів України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні [Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Китаєм 2021], а у 2019 р. товарообіг між Україною й КНР становив 12,79 млрд та зріс на 30,4% порівняно з попереднім роком. Таким чином, у 2019 р. Китай став найбільшим торговельним партнером України, випередивши Росію, обсяг торгівлі з якою становив на цей рік лиш 7,9 млрд дол. У 2020 р. обсяг товарообігу між Україною та Китаєм зріс ще на 20%, становивши 15,42 млрд дол. (табл. 1) [За 2020 рік товарообіг між Україною та Китаєм зріс на 20% 2021].

Таблиця 1

Динаміка торгівлі товарами та послугами між Україною та КНР, млрд дол. у 2012–2020 рр.

2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
9,782	10,294	8,176	6,339	6,676	7,927	8,892	12,798	15,420

Джерело: [Лі Інін, Захарін, Волосяк 2018, 15; Поліщук 2020]

Загальна частка Китаю у торговельній структурі України становить понад 10%. Проте у структурі експорту України в Китай домінує поки що агропродукція, залізна руда і концентрати, меншою мірою машини, устаткування, механізми та військова техніка, а також продукція хімічної промисловості. Негативним сигналом для української економіки є те, що Китай постійно скорочує

закупівлі продукції машинобудування, сталевого прокату та хімічних добрив. Тому український експорт до КНР перетворюється за своєю структурою на майже виключно сировинний. У загальній складовій частині імпорту з Китаю до України переважають постачання електричних машин, пластмас, засобів наземного транспорту тощо.

Справді деструктивним фактором для України у торговельно-економічних відносинах досі залишається збереження від'ємного сальдо у середньому на рівні 5–6 млрд дол. у рік. Дещо обнадіює торгівля послугами України з Китаєм, серед яких близько 50% займають транспортні послуги. Тому у зв'язку з тотальним домінуванням українського експорту до КНР з низькою доданою вартістю необхідним завданням є розширення торгівлі саме послугами [Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Китаєм 2021]. Саме тому нагальним постає питання про коригування Києвом своєї торговельно-економічної політики та реструктуризації української економіки у бік забезпечення її експортної орієнтації на потужні економічні країни й регіони. Адже у середньостроковій перспективі Україна має домогтися того, щоби Китай став потужним ринком збуту для української машинобудівної, літакобудівної та військової продукції.

Попри те, що Китай має надзвичайно потужний потенціал та є найбільшим світовим фінансовим донором, частка України у структурі його іноземних інвестицій становить лише 0,004%. Все ж слід відзначити повільне зростання прямих китайських інвестицій в українську економіку. Так, на 2019 р. їх обсяг порівняно з попереднім роком зріс майже вдвічі, або майже на 100%. Хоча пандемія COVID-19 у 2020 р. значною мірою зупинила це зростання та зумовила різке падіння й відтік китайських інвестицій (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка прямих іноземних інвестицій КНР в українську економіку на початок року, млн дол. у 2012–2020 рр.

2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
14,8	18,2	25,5	21,0	18,6	16,6	17,8	33,6	13,7

Джерело: [Дроботюк 2019, 11; Прямі інвестиції України. Національний банк України 2021]

Найбільша частка китайських інвестицій припадає на сільське господарство, промисловість та оптово-роздрібну торгівлю. Станом на 2019 р. в Україні налічувалося 1162 підприємства з китайськими інвестиціями, що становить 1% від загальної кількості підприємств України. Значна кількість контрактів була укладена між Китаєм та Україною у галузі будівництва з метою залучення прямих китайських інвестицій. Також значна кількість контрактів щодо залучення прямих китайських інвестицій відбувається у енергетичному, металургійному та банківському секторах [Дроботюк 2019, 11].

Основними причинами та факторами такого низького рівня надходження інвестицій в українську економіку є слабкий інвестиційний клімат, а саме: ненадійність державних компаній України та високий рівень корупції в таких компаніях; нестабільність банківської системи; фактична відсутність механізмів захисту національних інвесторів; значний вплив податків на інвестиційне стимулювання; низький рівень захисту прав власності; недосконалість податкового законодавства; політична нестабільність; високий рівень інфляції;

загострення ситуації на Донбасі, поширення пандемії COVID-19; низький кредитний рейтинг загалом [Хоменко 2017].

Тому серед ключових стратегічних завдань для України є активізація залучення китайських інвестицій задля модернізації її економіки та збільшення експорту товарів з високою доданою вартістю, а також розширення співробітництва в індустріально-інноваційній та науковій сферах. Не менш важливим питанням для України є створення технопарків і зон технологічного розвитку за участю китайського капіталу. Слід зацікавити Китай в інвестуванні української авіаційної та космічної промисловості. Важливим для України є також залучення фінансів Китаю для розвитку великих інфраструктурних об'єктів, аграрних проєктів та «зелених» технологій – вітрової та сонячної енергетики. Необхідним є домагання залучення китайського капіталу в розвиток енергетики, зокрема будівництво, реконструкцію та модернізацію атомних реакторів на українських АЕС. При цьому відомо, що КНР планує інвестувати в енергетику країн-учасниць проєкту «Один пояс, один шлях» не менш як 50 млрд. Досить важливим завданням є отримання Україною від КНР дешевих кредитів для стабілізації української економіки в умовах гібридної російської агресії та поширення пандемії COVID-19. За нинішніх обставин китайські банки можуть стати додатковим джерелом зовнішніх позик, а то й альтернативою кредитних надходжень МВФ для України.

Нині дається взнаки географічне розташування України на фронті євразійської та євроатлантичної цивілізації, що спричиняє зону геополітичної турбуленції. Тому чимдалі відчувається тиск США на офіційний Київ з вимогою не підписувати контракт з Китаєм стосовно часткової приватизації заводу «Мотор Січ», що спеціалізується на виробництві авіадвигунів [Битва за завод: зачем Китаю украинский «Мотор Сич» 2019]. У січні 2021 р. Україна запровадила санкції на трирічний термін проти компанії Skyrizon Aircraft Holdings Limited, що володіє 10 відсотками акцій «Мотор Січі», й китайської компанії Beijing Skyrizon, яка бажає придбати акції підприємства. Вже 10 березня 2021 р. Шевченківський суд Києва заарештував майно і 100% акцій компанії, а СБУ взялася розслідувати можливі порушення законодавства під час приватизації компанії й подальшої незаконної концентрації акцій. Більше того, нині рішенням РНБО запущено процес повернення підприємства «Мотор Січ» у власність держави [Зеленський 2021]. Насправді конфлікт довкола цього заводу є суперечкою США та Китаю, а не конфліктом України з однією з цих двох держав, що лиш свідчить про намагання Вашингтона та Пекіна схилити Україну на свій бік. Саме тому українсько-китайська співпраця в найближчій перспективі має бути спрямована на залагодження конфлікту довкола українського підприємства «Мотор Січ», модернізація якого за рахунок китайських інвестицій дозволила б збільшити експорт його високотехнологічної продукції, передусім авіадвигунів.

Не менш важливим завданням для України є домагання безпосередньої участі у китайському інфраструктурному проєкті «Один пояс, один шлях», покликаному більш тісно зв'язати Азію є Європою та більшою мірою Китай з рештою світу. Тим паче, що регулярно проводиться українсько-китайський форум «Один пояс, один шлях». Китай у рамках цього проєкту планує створення виробничих центрів у безпосередній близькості до ринків збуту своєї

продукції. У цьому контексті Китай може бути залучений до реконструкції українських залізниць у напрямку – з південних до західних областей, а також будівництва високошвидкісних залізничних шляхів – «Київ – Європа», «Київ – Одеса», «Київ – Харків», «Київ – Дніпро». Не менш важливим завданням України може бути залучення китайського капіталу для реконструкції й будівництва українських автомобільних доріг, які б з'єднували українські чорноморські порти з Гданськом та Балтикою. Вагомою є також необхідність модернізації за участю Китаю власне українських портів з метою створення Одеського, Миколаївського та Ізмаїльського портових кластерів.

Залучення України до багаторічного проєкту «Один пояс, один шлях» може сприяти відновленню територіальної цілісності, оскільки Китай чимдалі буде проєктувати свій вплив не через створення конфліктних ситуацій, а шляхом підтримки трансрегіональної стабільності. Утім Китай поки підтримує нейтральність у питанні ситуації з анексією Криму та щодо конфлікту на Донбасі, передусім у РБ ООН. Однак, задекларувавши підтримку суверенітету і територіальної цілісності України у Спільному українсько-китайському комюніке, КНР наразі не визначила чітко Крим невід'ємною частиною України, як це зробив Київ стосовно Тайваню, визнавши його суверенною частиною Китаю [Спільне українсько-китайське комюніке 1992]. Все ж реалізація проєкту «Один пояс, один шлях» значною мірою спрямована на забезпечення цивілізаційного зближення й інноваційної/інвестиційної мобільності. Саме це має стати взірцем для інших авторитарних режимів на кшталт тієї ж Росії, співпраця якої з тим же Китаєм може залежати в перспективі від її міжнародної поведінки. Тож Китай має бути зацікавлений у сприянні утвердження суб'єктності Української держави та у підтримці обстоювання її територіальної цілісності. До того ж нині договірно-правова база між державами нараховує близько 100 документів.

Важливою сферою українсько-китайського стратегічного партнерства є відносини в гуманітарній і культурній галузі. Відомо, що ще за часів УРСР у Китаї було видано твори класиків української літератури. Вже у 1992 р. в Уханьському національному університеті було створено перший спеціальний дослідницький центр про Україну (нині Центр українознавства). Продовжують працювати дослідницькі установи на українському напрямі, серед них – Дослідницький центр України при Чжецзянському педагогічному університеті, Шевченківський центр українсько-китайських культурних зв'язків Тяньцзіньського університету іноземних мов, Дослідницький центр України при Уханьському університеті іноземних мов, Дослідницький центр України при Даляньському університеті іноземних мов, Дослідницький центр України при Шанхайському університеті іноземних мов, які фінансуються за рахунок державного бюджету КНР [Кошовий 2017, 26]. У травні 2016 р. представники провідних українських університетів взяли участь у Першому міжнародному освітньому форумі з інноваційного розвитку.

Спостерігається активізація участі України в культурних і мистецьких заходах, що проходять у Китаї за сприяння Посольства України в КНР. У 2002 р. вперше були проведені дні культури України в Китаї, які сприяли більш глибокому розумінню української культури китайським народом. У той же рік в Києві було проведено міжнародну конференцію «Україна – Китай: шляхи до співробітництва». У вересні 2014 р. у Пекіні було відкрито Український дім

як перший проєкт за весь період українсько-китайських відносин. 23 вересня 2016 р. у Пекіні було відкрито художній музей Тараса Шевченка. Це перший музей у світі присвячений творчості українського генія, зроблений силами не української діаспори, а силами китайського народу [Кошовий 2017, 26]. Подібні заходи сприяли започаткуванню перекладу китайською мовою новин Державного інформгентства України «Укрінформ». Останнє дозволило більше дізнаватися про Україну китайському пересічному глядачеві [Аудит зовнішньої політики: Україна – Китай]. Нині також активно функціонує Спільна українсько-китайська комісія у галузі культури, що координує планування культурного співробітництва між Україною та Китаєм.

Триває досить потужна співпраця між українськими та китайськими вищими закладами освіти, науково-дослідними установами та аналітичними й експертними центрами. В українських вишах навчається близько 2 тис. китайських студентів. Тим паче, що починаючи вже з 1999 р. Україною та Китаєм збільшена квота взаємного обміну студентами та аспірантами. Динамічно розвиваються українсько-китайські взаємини у сфері науки та аерокосмічній сфері, а також у сфері туризму. Активно розвиваються взаємозв'язки на рівні Академій наук двох держав, у Києві активно функціонує Інститут Конфуція. При всьому Україні варто активізувати наукові дослідження з вивчення китайської історії, філософії, мови та культури, оскільки в державі все ще гостро відчувається брак фахівців-синологів.

Таким чином, попри зміну векторів зовнішньої політики, Україна загалом зберігала прагматичні відносини з Китаєм на тлі переорієнтації свого експорту в бік Євросоюзу. Китай був серед тих країн, які першими визнали Україну як незалежну державу у 1991 р. та встановили з нею дипломатичні відносини. За тридцятирічний період незалежності у відносинах з Китаєм Україна напружувала досить потужну договірно-правову базу, передусім у напрямі утвердження стратегічного партнерства. Китай нині посів перше місце серед торговельних партнерів України з тенденцією до наростання обсягу торгівлі. Все ж поки зберігається від'ємне сальдо у торгівлі України з Китаєм на тлі надзвичайно низького рівня інвестицій Пекіном в українську економіку. Загалом, виважена й диференційована зовнішньоекономічна політика України буде відзначатися корисністю не лише в плані диверсифікації експорту, а й в доступі до інноваційних технологій та створенні об'єднаних наукоємних підприємств, зокрема в ІТ-сфері та енергозбереженні. Україні та українській економіці вкрай необхідні інвестиції потужних азійських держав, що здатні компенсувати нестачу західних інноваційних ресурсів та сприяти її політичній і економічній стабільності. Китай посідає перші місця серед таких держав – реальних стратегічних партнерів. Перспективною для України є співпраця з Китаєм у рамках інфраструктурного проєкту «Один пояс, один шлях», який дасть можливість залучити Пекін до участі в розвитку і модернізації української інфраструктури. Позитивним є також динаміка українсько-китайських взаємин у гуманітарній та культурній сферах, що сприяє розвитку партнерства у галузі туризму, освіти та науки.

ЛІТЕРАТУРА

Аудит зовнішньої політики: Україна – Китай. Дискусійна записка. Київ, 2016. 60 с.

Битва за завод: зачем Китаю український «Мотор Сич». *Капітал*. 2019. 09 сентября, available at: <https://www.capital.ua/ru/publication/132177-bitva-za-zavod-zachem-kitayu-ukrainskiy-motor-sich> (дата звернення: 02.05.2021).

Гальперіна Л. Фактори розвитку українсько-китайського інвестиційного співробітництва. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність: матеріали X міжнародної конференції, Київ 22 вересня 2016 р.*, available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/197265498.pdf>. (дата звернення: 02.05.2021).

Голубов О. Зеленський ввів тимчасовий «безвіз» для туристів Китаю. *Deutsche Welle*. 2021. 24 березня, available at: <https://www.dw.com/uk/zelenskiy-vviv-tymchasovyi-bezviz-dlia-turystiv-z-kytaiu/a-56968278> (дата звернення: 06.05.2021).

Гончарук А. Українсько-китайське стратегічне партнерство на сучасному етапі. *Україна – Китай*. 2014. № 1 (6). С. 44–46.

Декларація про розвиток та поглиблення відносин дружби і співробітництва між Україною і Китайською Народною Республікою від 4 грудня 1995 р., available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_057#Text (дата звернення: 09.05.2021).

Договірно-правова база між Україною та Китаєм. *Посольство України в Китайській Народній Республіці та в Монголії (за сумісництвом)*, available at: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/184-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem> (дата звернення: 14.05.2021).

Дроботюк О. Українсько-китайське економічне співробітництво: підсумки 2010–2018 рр. *Україна – Китай*. 2019. № 18 (4). С. 8–17.

Дьомін О. Співпраця з Китаєм: погляд українського посла. *Україна дипломатична*. 2018. Вип. XIX. С. 347–360.

За 2020 рік товарообіг між Україною та Китаєм зріс на 20%. *Агроцентр*. 2021. 01 травня, available at: <https://news.agro-center.com.ua/agri-policy/za-2020-rik-tovaroobig-mizh-ukrajinoju-ta-kitaiem-zris-na-20.html> (дата звернення: 15.05.2021).

Зіневич І. Українсько-китайські міждержавні відносини: передумови, внутрішні і зовнішні чинники впливу. *Вісник КНУ: серія «Міжнародні відносини»*. 2020. № 2 (52). С. 34–38.

Кошовий С. Україна і КНР: на шляху до нової якості двосторонніх відносин. *Україна – Китай*. 2017. № 1 (7). С. 22–29.

Лещенко Л. Українсько-китайські відносини: здобутки і перспективи. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2001. Вип. 5. С. 149–154.

Лі Інін, Захарін С., Волосяк М. Перспективи зростання торгово-економічного співробітництва Китайської Народної Республіки та України в контексті реалізації ініціативи «Один пояс, один шлях». *Економіка та держава*. 2018. № 5. С. 14–16.

Політичні відносини між Україною та Китаєм. *Посольство України в Китайській Народній Республіці та в Монголії (за сумісництвом)*, available at: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/185-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem>. (дата звернення: 12.05.2021).

Поліщук О. Китайські гроші на службі української економіки. *Укрінформ*. 2020. 19 травня, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3161101-kitajski-grosi-na-sluzbi-ukrainskoi-ekonomiki.html> (дата звернення: 17.05.2021).

Прямі інвестиції України. *Національний банк України. Дані статистики зовнішнього сектору*, available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#5>. (дата звернення: 16.05.2021).

Седнев В. Українсько-китайські відносини: надбання й проблеми. *Україна – Китай*, 2002. № 1 (5). С. 33–37.

Спільна декларація України і Китайської Народної Республіки від 6 вересня 1994 р., available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_004#Text (дата звернення: 04.05.2021).

Спільна заява України та КНР щодо всебічного підвищення українсько-китайських відносин дружби та співробітництва від 6 вересня 2010, available at: <http://ua.china-embassy.org/rus/zwgx/t737970.htm> (дата звернення: 13.05.2021).

Спільне українсько-китайське комюніке від 31 жовтня 1992 р., available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_020#Text. (дата звернення: 15.05.2021).

Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Китаєм. 26 лютого 2021, available at: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/186-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem> (дата звернення: 16.05.2021).

Троян С. Сучасні відносини Україна – КНР: проблеми і перспективи. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. № 1. С. 84–93.

Хоменко О. Китайський інвестиційний ресурс для України. *Economy & Finance*. 2017. 02 November, available at: <https://www.slideshare.net/UIFuture/ss-81508406> (дата звернення: 08.05.2021).

REFERENCES

Audyt zovnishn'oyi polityky: Ukrayina – Kytay. *Dyskusiyna zapyska* (2016), Kyiv.

Bitva za zavod: zachem Kitayu ukrainskiy “Motor Sich” (2019), *Kapital*. 09 sentyabrya, available at: <https://www.capital.ua/ru/publication/132177-bitva-za-zavod-zachem-kitayu-ukrainskiy-motor-sich> (accessed 02.05.2021).

Hal'perina L. (2016), “Fakty rozvytku ukrayins'ko-kytays'koho investytsiynoho spivrobitnytstva”. *Kytays'ka tsyvilizatsiya: tradytsiyi ta suchasnist': materialy X mizhnarodnoyi konferentsiyi, Kyiv 22 veresnya*, available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/197265498.pdf> (accessed 02.05.2021).

Holubov O. (2021), Zelens'kyu vviv tymchasovyy “bezviz” dlya turystiv Kytayu. *Deutsche Welle*. 24 bereznya, available at: <https://www.dw.com/uk/zelenskyi-vviv-tymchasovyy-bezviz-dlia-turystiv-z-kytaiu/a-56968278> (accessed 06.05.2021).

Honcharuk A. (2015), “Ukrayins'ko-kytays'ke stratehichne partnerstvo na suchasnomu etapi”, *Ukrayina – Kytay*, No. 1 (6), pp. 44–46.

Deklaratsiya pro rozvytok ta pohlyblennya vidnosyn druzhby i spivrobitnytstva mizh Ukrayinoyu i Kytays'koyu Narodnoyu Respublikoyu (1995), 4 hrudnya, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_057#Text (accessed 09.05.2021).

Dohovirno-pravova baza mizh Ukrayinoyu ta Kytayem. *Posol'stvo Ukrayiny v Kytays'kiy Narodniy Respublitsi ta v Monholiyi (za sumisnytstvom)* (2021), available at: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/184-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem> (accessed 14.05.2021).

Drobotyuk O. (2019), “Ukrayins'ko-kytays'ke ekonomichne spivrobitnytstvo: pidsumky 2010–2018 rr.”, *Ukrayina–Kytay*, No. 18 (4), pp. 8–17.

D'omin O. (2018), "Spivpratsya z Kytayem: pohlyad ukrayins'koho posla". *Ukrayina dyplomatychna*. 2018. Vol. XIX, pp. 347–360.

Za 2020 rik tovaroobih mizh Ukrainoyu ta Kytayem zris na 20% (2021), *Ahrotsentr*, 01 travnya, available at: <https://news.agro-center.com.ua/agri-policy/za-2020-rik-tovaroobig-mizh-ukrainoju-ta-kitaiem-zris-na-20.html> (accessed 15.05.2021).

Zinevych I. (2020), "Ukrayins'ko-kytays'ki mizhderzhavni vidnosyny: peredumovy, vnutrishni i zovnishni chynnyky vplyvu", *Visnyk KNU: seriya "Mizhnarodni vidnosyny"*, No. 2 (52). pp. 34–38.

Koshovyy S. (2017), "Ukrayina i KNR: na shlyakhu do novoyi yakosti dvostoronnikh vidnosyn", *Ukrayina – Kytay*, No. 1 (7), pp. 22–29.

Leshchenko L. (2001), "Ukrayins'ko-kytays'ki vidnosyny: zdobutky i perspektyvy". *Naukovyy visnyk Dyplomatychnoyi akademiyi Ukrainy*, Vol. 5. pp. 149–154.

Li Inin, Zakharin S. and Volosyuk M. (2018), "Perspektyvy zrostannya torhovo-ekonomichnoho spivrobitnytstva Kytays'koyi Narodnoyi Respubliki ta Ukrainy v konteksti realizatsiyi initsiatyvy "Odyn poyas, odyn shlyakh". *Ekonomika ta derzhava*. No 5, pp. 14–16.

Politychni vidnosyny mizh Ukrainoyu ta Kytayem (2021). *Posol'stvo Ukrainy v Kytays'koyi Narodniy Respublitsi ta v Monholiyi (za sumisnystvom)*, available at: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/185-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem> (accessed 12.05.2021).

Polishchuk O. (2020), "Kytays'ki hroshi na sluzhbi ukrayins'koyi ekonomiky", *Ukrinform*, 19 travnya, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3161101-kitajski-grosi-na-sluzhbi-ukrainskoi-ekonomiki.html> (accessed 17.05.2021).

Pryami investytsiyi Ukrainy (2021), *Natsional'nyy bank Ukrainy. Dani statystyky zovnishn'oho sektoru*, available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#5> (accessed 16.05.2021).

Sednyev V. (2002), "Ukrayins'ko-kytays'ki vidnosyny: nadbannya y problemy", *Ukrayina – Kytay*, No. 1 (5), pp. 33–37.

Spil'na deklaratsiya Ukrainy i Kytays'koyi Narodnoyi Respubliki (1994), 6 veresnya 1994, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_004#Text (accessed 04.05.2021).

Spil'na zayava Ukrainy ta KNR shchodo vsebichnoho pidvyshchennya ukrayins'ko-kytays'kykh vidnosyn druzhby ta spivrobitnytstva (2010), 6 veresnya 2010, available at: <http://ua.china-embassy.org/rus/zwx/t737970.htm> (accessed 13.05.2021).

Spil'ne ukrayins'ko-kytays'ke komynike (1992), 31 zhovtnya 1992, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_020#Text (accessed 15.05.2021).

Torhovel'no-ekonomichne spivrobitnytstvo mizh Ukrainoyu ta Kytayem (2021), 26 lyutoho 2021, available at: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/186-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem> (accessed 16.05.2021).

Troyan S. (2018), "Suchasni vidnosyny Ukrainy – KNR: problemy i perspektyvy", *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*. No. 1, pp. 84–93.

Khomenko O. (2017), Kytays'kyy investytsiynyy resurs dlya Ukrainy. *Economy & Finance*, 02 November, available at: <https://www.slideshare.net/UIFuture/ss-81508406> (accessed 08.05.2021).

Стаття надійшла до редакції 06.05.2021